

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Příprava dítěte předškolního věku na prvopočáteční psaní

Vypracovala: Veronika Jírovcová

Vedoucí práce: PaedDr. Helena Havlisová, Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 13. 7. 2018

Veronika Jírovcová

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucí své bakalářské práce PaedDr. Heleně Havlisové, Ph.D., za cenné rady, připomínky a čas, který mi věnovala při zpracování bakalářské práce. Poděkování patří také rodině, která mě podporovala, a v neposlední řadě také pedagogům, kteří byli ochotní spolupracovat a bez nichž by práce nemohla být dokončena.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zaměřuje na přípravu dětí předškolního věku na prvopočáteční psaní. Cílem práce je zjistit, zda a jak jsou děti v mateřských školách připravovány na počáteční psaní. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části je popsán vývoj a charakteristika dítěte před nástupem na základní školu. Dále je zmíněno téma školní zralosti a připravenosti dítěte, přípravy na psaní a představení grafomotorických programů, které napomáhají k dobrému zvládnutí budoucího psaní dítěte. V praktické části jsou zpracovány výsledky z kvalitativního výzkumu, který probíhal formou rozhovoru s učiteli v různých mateřských školách.

KLÍČOVÁ SLOVA

Dítě předškolního věku, školní zralost, školní připravenost, počátky psaní.

ABSTRACT

This bachelor thesis is focused on preparation of preschool children for initial writing. The aim of this thesis is to find out whether and how children at nursery schools are being prepared for initial writing. The thesis is divided into theoretical and practical part. The theoretical part describes the evolution and characteristics of a child before going to primary school. It also mentions the topic of school maturity and preparedness of a child, preparations for writing and introduction of graphomotor programs, which are helping the child to successfully manage future writing. In the practical part, the results of a qualitative survey, which was conducted in the form of an interview with teachers in various nursery schools, are processed.

KEY WORDS:

Preschool child, school maturity, school preparedness, initial writing.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 CHARAKTERISTIKA DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	9
1.1 Vývoj dítěte před nástupem do školy	9
1.1.1 Tělesný vývoj	9
1.1.2 Motorický vývoj	9
1.1.3 Percepční a kognitivní vývoj	10
1.1.4 Vývoj řeči.....	11
1.1.5 Osobnostně-sociální vývoj	11
1.2 Gramotnost v předškolním věku	12
1.3 Vliv rodiny a prostředí	12
2 POČÁTKY PSANÍ	14
2.1 Důležité funkce pro psaní	14
2.2 Příprava na psaní	16
2.2.1 Správné sezení a držení těla při psaní	17
2.2.2 Správný úchop tužky	17
2.2.3 Natočení psací podložky, papíru, sešitu	18
2.2.4 Osvětlení psací plochy	18
2.3 Prvky písma	19
2.4 Grafomotorické obtíže	19
3 ŠKOLNÍ ZRALOST A PŘIPRAVENOST	21
3.1 Fyzická zralost	21
3.2 Psychická zralost	22
3.3 Sociální zralost	25
3.4 Vstup do základní školy	26
3.4.1 Odklad školní docházky	27
3.4.2 Předčasný nástup do základní školy.....	28
4 PROGRAMY ROZVÍJEJÍCÍ KOGNITIVNÍ A MOTORICKÉ FUNKCE GRAFOMOTORIKY	29
4.1 Maxík	29

4.2	Grafomotorický program a program ergonomie psaní.....	29
4.3	Celostní program vývoje MUDr. Kleplové	30
4.4	Metoda „dobrého startu“	31
4.5	Kuprev	31
4.6	Kumot.....	32
4.7	Hypo	33
4.8	Metoda instrumentálního obohacení R. Feuersteina	33
PRAKTICKÁ ČÁST		35
5	VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍL VÝZKUMU	35
5.1	Výzkumné otázky.....	35
6	METODIKA.....	36
6.1	Rozhovor	37
7	VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	39
8	VÝSLEDKY	49
ZÁVĚR		53
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ		55
SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ.....		57
SEZNAM PŘÍLOH.....		57

ÚVOD

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit, zda a jak jsou děti předškolního věku v mateřských školách připravovány na počáteční psaní. Zvolené téma je aktuální díky nově vydanému zákonu o povinném předškolním vzdělávání. Příprava do školy se tím dostává více do popředí a mateřské školy vyvíjejí velké úsilí kvůli dobré přípravě předškolního dítěte na školní vzdělávání.

Bakalářská práce se skládá z teoretické a praktické části. Teoretická část je rozdělena na čtyři kapitoly, které popisují požadavky na dítě před nástupem do první třídy základní školy. První část popisuje vývoj dítěte a jeho charakteristiku před nástupem do základní školy. Ve druhé části je objasněna příprava na psaní a co vše předchází dobrému zvládnutí psaní. Následuje část zaměřená na školní zralost a připravenost a popis vstupu do základní školy. Teoretická část je zakončena podkapitolou, která popisuje nejrůznější podpůrné programy pro předškolní děti rozvíjející je v oblasti grafomotoriky a přípravy na správné zvládnutí počátečního psaní.

Praktická část obsahuje výsledky provedeného kvalitativního šetření, kterým se zjišťovalo, jakým způsobem jsou děti připravovány na prvopočáteční psaní, jaké metody a formy jsou aplikovány ve výuce a jaké jsou zkušenosti učitelů. V této části je popsán stanovený hlavní cíl práce, objasněny výzkumné otázky a metoda, která byla využita pro šetření. Ke konci práce jsou zvaženy získané výsledky z jednotlivých rozhovorů.

TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Děti v posledním roce mateřské školy před nástupem do školy dokážou ovládat své emoce, tělo a celkovou koordinaci. Začíná pro ně být důležité přátelství a nabývají většího sebevědomí. Postupně se zdokonalují v různých činnostech a dovednostech. Nové okolnosti, ve kterých se nacházejí, mohou často vyvolat různorodé pocity obav a radosti. Mají velkou chtivost po perfektním zvládnutí veškerých aktivit, proto by rodiče a vychovatelé měli dítěti poskytnout bezpečné prostředí a zabránit možným nehodám. (Allen a Marotz, 2005)

1.1 Vývoj dítěte před nástupem do školy

1.1.1 Tělesný vývoj

Před nástupem na základní školu jsou patrné změny v růstu, zvýšení tepové frekvence a ustaluje se tělesná teplota. V tomto věku začínají některým dětem vypadávat první mléčné zuby a celkově se tělo začíná proporčně podobat tělu dospělého člověka. Přibývá svalová hmota, a tudíž se zvedá i celková váha dítěte. (Allen a Marotz, 2005)

Dítě v předškolním věku má kosti, které ještě nejsou celkově osifikovány, a proto by neměly být vystavovány přílišnému zatížení. (Dvořáková, 2014)

1.1.2 Motorický vývoj

Celkově se rozvíjí jemná a hrubá motorika. Dítě zvládá chůzi pozadu, při běžné chůzi našlapuje na patu a poté na špičku. Chůzi po schodech dokáže bez pomoci a zvládá střídat nohy, převládá obliba ve skákání,

lezení, šplhání a házení. Dítěti nedělá problém sled skoků za sebou bez pádu nebo udržení rovnováhy při stojí na jedné noze. Zlepšuje se manipulace s tužkou, nůžkami a drobnějšími předměty a práce s nimi je přesnější. (Allen a Marotz, 2005)

Samostatnost je velmi patrná. Dítě se zvládá samo obléknout, s menší dopomocí se dokáže obout. Celkově se dítě zdokonaluje v koordinaci, mrštnosti, rychlosti a ladnosti pohybů. (Langmeier a Krejčířová, 2006)

1.1.3 Percepční a kognitivní vývoj

V tomto věkovém období již dítě dokáže rozeznat pojmy jako stejný, nejmenší, nejkratší a dokáže objekty srovnat dle zadání. Časové údaje brzy, včera, dnes chápe lépe a dokáže je přesně použít. Některé děti zvládají číselnou řadu do dvaceti a dál. Zlepšuje se také pozornost dítěte, které se dokáže soustředit delší dobu než doposud. Dítě má velký zájem o učení a získávání nových poznatků. (Allen a Marotz, 2005)

Ke konci docházky do mateřské školy dítě začíná vidět svět realisticky. Nelpí tolik na svých přáních a náhlých potřebách. Díky tomuto realistickému pohledu na svět začíná vznikat lepší zhodnocení trvalosti a přeměn velikosti či množství. Jde o prvopočátek logického myšlení, ale zatím jen na konkrétních předmětech a aktivitách. Dítě zvládá lépe analýzu a syntézu určitého celku týkající se obrazu, řeči nebo zvuku. To velmi napomáhá budoucímu učení se čtení a psaní během školní docházky. (Langmeier a Krejčířová, 2006)

1.1.4 Vývoj řeči

Vývoj řeči se velmi rychle zdokonaluje. Rapidně se zvětšuje slovní zásoba a vznikají postupně se zdokonalující věty. Zlepšuje se také gramatická stránka řeči. Děti se nejlépe učí nápodobou od dospělého vzoru. (Švingalová, 2003)

Dospělý velmi ovlivňuje řeč dítěte a malou měrou jej ovlivňují také média nebo styk s vrstevníky. Velkou roli ve vývoji řeči u dítěte v předškolním věku hrají tázací věty typu „proč“. Tyto otázky mají značný vliv na utváření celistvějších poznatků o světě a o věcech, které dítě zajímá. Rozšiřuje se tím i jeho slovní zásoba a způsob, jak se může projevovat. (Vágnerová, 2012)

1.1.5 Osobnostně-sociální vývoj

V tomto vývojovém období si dítě utváří nová přátelství. Převládají kladné reakce na půjčování hraček, vzájemnou pomoc a spolupráci. Děti vyhledávají společnost dalších dětí a preferují kolektivní hry. Projevují prosociální chování k mladším dětem a snaží se je ochraňovat. (Allen a Marotz, 2005)

Volba kamaráda je podmíněna několika detaily a okolnostmi. Rozhodujícím faktorem ve výběru budoucího kamaráda je pohlaví dítěte. Dítě si vybere za kamaráda spíše dítě stejného pohlaví. Dalším důležitým prvkem rozhodování je to, jak druhé dítě vypadá. Většinou totiž dítě dá na první dojem. Rozhoduje se na základě přesvědčení, že pokud dítě vypadá pěkně, musí být zároveň i dobrým kamarádem. Dalším faktorem pro výběr kamaráda je vlastnění pozoruhodného předmětu, nejčastěji jde

o hračku. V neposlední řadě záleží dítěti při výběru nového kamaráda na chování protějšku. (Vágnerová, 2012)

1.2 Gramotnost v předškolním věku

Pojem gramotnost je chápán odborníky jako osvojení si souboru znalostí, dovedností a zvyků pro čtení a psaní. Podpora této dovednosti je v dnešní společnosti a světě naprosto nepostradatelná. Proto je dobré napomáhat rozvoji gramotnosti již v útlém věku dítěte. Dítě se snaží mluvenou řečí nebo i kresebným projevem kopírovat rodiče a ostatní osoby, se kterými je ve styku. Napomáhají mu spontánní činnosti a nejrůznější sociální interakce. Nejdříve přichází na zásady řeči mluvené a postupně objevuje zákonitosti čtení i psaní. Zjišťuje, jakou funkci tyto dovednosti mají pro denní situace. Díky pozorování, aktivnímu užívání a procvičování řeči si osvojuje dovednost gramotnosti. Jedná se o jednu z mnoha důležitých součástí správného rozvoje dítěte, díky které je dítě připraveno na další fázi, a to na výuku čtení a psaní na základní škole. V kontextu s předškolním vzděláváním tuto dovednost nazýváme pregramotností. (Doležalová, 2016)

1.3 Vliv rodiny a prostředí

Rodina hraje velkou roli ve správném rozvoji dítěte. Příznivé rodinné prostředí, ve kterém má dítě své místo, svůj pokoj, své hračky, dává dítěti pocit jistoty, že někam patří, že ho mají rádi a počítají s ním. Ženská a mužská role v podobě maminky a tatínka, kteří se vzájemně doplňují ve výchově, je velmi užitečná. Pokud je rodina a rodinné prostředí harmonické, přispívá k dobrému vývoji dítěte. (Otevřelová, 2016)

Vágnerová (2012) hovoří o roli rodičů takto: „*Rodiče jsou pro předškolní dítě emocionálně významnou autoritou. Představují ideál, jemuž se chce ve všech směrech podobat a s nímž se identifikuje.*“ Dále popisuje úplné nekritické přijetí všech postojů, hodnot a vyjadřování rodičů bez jakéhokoli rozlišování. Dítěti dodává pocit jistoty a bezpečí ztotožnění se s jednoznačně význačnou osobností. Ztotožnění s autoritou dodává lepší sebejistotu a sebeúctu. Nejvíce se tato identifikace projevuje ve hře na rodinu. Dítě si uvědomuje, že dospělým není, ale v rámci hry se jím může na chvíli stát.

Předškolní dítě si vytváří nové sociální vztahy i mimo rodinu. Postupně se rozvíjí a hledá společenství s vrstevníky. Vztahy navazuje pomocí hry, spolupráce nebo i touhy po soutěžení. Učí se tak dalším společenským postavením mimo rodinu. (Švingalová, 2003)

2 POČÁTKY PSANÍ

Příprava na první psaní začíná již v mateřské škole. Aby mohlo dítě správně a bez problémů psát, kreslit či malovat, musí mít dobře rozvinutou hrubou motoriku, celkovou koordinaci těla, postupně vyspělou motoriku paže, ruky a prstů a tím pádem i jemnou motoriku. Důležitou součástí je vizuomotorika, tedy koordinace ruky a oka. Podstatná je i vizuální paměť a prostorová orientace. V předškolním období se lpí na procvičování těchto oblastí. Grafomotorika je podpořena průpravnými cviky, které jsou přizpůsobeny vývoji dítěte. Samotné psaní se pak vyučuje až po nástupu do první třídy základní školy. Před nástupem do školy, pokud probíhá vývoj v pořádku, by dítě mělo zvládat základní grafické prvky, jako jsou například svislé a vodorovné čáry, šikmé čáry, obloučky a oddělené tečky, různorodé spirály nebo ovály. Na tyto grafické prvky volně navazuje celkové psaní písmen. (Otevřelová, 2016)

2.1 Důležité funkce pro psaní

Jak už bylo zmíněno, pro přípravu na psaní je nezbytná jemná a hrubá motorika, vizuomotorika, grafomotorika a laterálnost.

Celkovou motoriku můžeme označit pojmem hybnost. Jedná se o celkový soubor veškerých pohybů těla a organismu. Hrubá motorika odráží lokomoční vývoj jedince, který zahrnuje například chůzi, běh, skoky, házení, koordinaci a další pohyby. Hovoříme o celkové tělesné výkonnosti organismu. Jemná motorika je vázána na pohyby menších svalových skupin a přispívá ke zlepšení drobných pohybů ruky a práce s malými předměty. Podílí se ale také na mimice, pohybech mluvidel a grafomotorice. (Lietavcová, in Dvořáková, 2014)

Grafomotorika je u předškolního dítěte ovlivněna již zmíněnou jemnou a hrubou motorikou, rozumovou úrovní, zrakovou a sluchovou percepcí, lateralitou, pamětí a mírou soustředění. (Bednářová a Šmardová, 2011) Tyto funkce jsou označovány jako senzomotorické a jsou realizovány při psaní a kresbě. (Doležalová, 2016)

Vizuomotorika je procesem koordinace končetin a zraku. Díky této funkci dokáže jedinec manipulovat s předměty a mít takový pohyb pod kontrolou. Dobře zvládnutá vizuomotorika velmi napomáhá učení se samotnému psaní. (Bednářová a Šmardová, 2011)

Lateralita představuje asymetrii párových orgánů, a to především preferování jedné z párových končetin, tedy ruky a nohy, nebo párových smyslových orgánů, jako je oko nebo ucho. Lateralitu lze rozlišit tvarovou a funkční. Tvarová lateralita se projevuje zejména na vzhledu dané končetiny nebo orgánu, kdy se liší například pravá a levá strana. Na lateralitu funkční narazíme při upřednostňování jednoho z párových orgánů, který funguje rychleji a lépe oproti druhému z páru. Nesouměrnost a nepravidelnost neshledáváme pouze u horních a dolních končetin, ale také například v obličeji na mimickém svalstvu. (Slowík, 2016)

Zvládnutí kresby a přípravy na první psaní je ovlivněno nejen celou skupinou schopností a dovedností, které byly zmíněny, ale také celkovým emočním naladěním dítěte. Emoční stabilita přichází se zráním centrální nervové soustavy. Jsou patrné i kladné progresy v lateralitě, motorice a koordinaci. (Vágnerová, 2012)

2.2 Příprava na psaní

Nezbytnou podmínkou pro správný rozvoj a získání dovednosti psaní je již zmíněná dobře rozvinutá grafomotorická zdatnost dítěte. Grafomotoriku ovlivňuje několik aspektů. Jednak se jedná o vnější podmínky, ve kterých se dítě nachází. To znamená úroveň rodinného prostředí, materiální zabezpečení nebo míra podněcování rozvoje dítěte rodiči. Dítě je ovlivněno i prostředím mimo rodinu. Myslíme tím školku, kterou navštěvuje s ostatními dětmi a kde se setkává s dospělými v podobě pedagogů. Dále grafomotoriku ovlivňují vnitřní okolnosti, jako je psychický a fyzický stav dítěte a jeho momentální stav. Samotný nácvik psaní je pro dítě velmi náročná záležitost a není dobré na dítě spěchat. Některé děti mohou s nadšením napodobovat psaní písmen dospělých, ale samotná nauka písma začíná až v základní škole. Předškolní období by mělo obsahovat pouze přípravu a podpůrné cvičení, které posléze napomůže správnému se naučení a osvojení si psaní. Jeden z důvodů je i ten, že dítě před nástupem do školy ještě nemá dokončenou osifikaci zápěstních kostí, proto by mělo být dítě vystaveno jen krátkým úkonům zatěžujícím zápěstí. V mateřské škole by se učitelé měli snažit o správnou motivaci k tomu, aby dítě mělo zájem se zdokonalovat. Důležitá je trpělivost a individuální přístup. (Doležalová, 2016)

Zásady správného psaní

Pro správnou hygienu psaní, v kontextu této práce hovoříme spíše o kreslení a malování, je podstatné dodržovat tyto zásady, které zmiňuje ve své publikaci Mlčáková (2009, s. 53):

- *„Správné sezení a držení těla při psaní,*

- *správný úchop tužky,*
- *natočení psací podložky, papíru, sešitu,*
- *osvětlení psací plochy.“*

2.2.1 Správné sezení a držení těla při psaní

V předškolním období se děti se psaním nesetkávají, avšak lze nacvičovat správné sezení a držení těla u stolu a tím je připravit na lepší zvládnutí dovednosti psaní po nástupu na základní školu. Je to činnost, u které jedinec stráví nesčítelně dlouhý čas, ať už ve škole nebo doma. Otevřelová (2016) doporučuje dbát na vytvoření individuálně vyhovujícího prostředí pro dítě a na základě toho pak motivovat dítě ke správnému sezení. Nohy dítěte by se měly dotýkat země celou plochou chodidel. To velmi pomáhá ke správné stabilitě a tudíž ke správnému držení těla. Kolena by měla svírat pravý úhel a stehna musí být na židli ze dvou třetin. Je podstatné, aby se dítě opíralo celou plochou zad o opěradlo židle. Výška stolu je další důležitý fakt pro správné sezení. Jak dále doporučuje Otevřelová (2016), opřené ruce o stůl by měly svírat v lokti devadesát stupňů. Oční vzdálenost od desky se měří na 25 až 30 centimetrů. Dítě by se nemělo hrbít a mělo by mít položené oba lokty na desce stolu. Velmi vhodná je šikmá deska stolu a co největší pracovní plocha pro co největší rozmach ruky. (Otevřelová, 2016)

2.2.2 Správný úchop tužky

Otevřelová (2016) zmiňuje, že samotný úchop tužky vychází ze špetkového úchopu. Snažíme se tedy o to, aby dítě používalo k úchopu tři prsty, kterými jsou prostředník, ukazovák a palec. Tužku položíme na přední část prostředníku a palcem s ukazovákem tužku lehce

přidržíme. Dva zbylé prsty, malíček a prsteníček, jsou lehce skrčené k dlani. Dbáme na lehký úchop, který není v křeči. Velkou pomocí nám jsou trojhranné tužky nebo speciální nástavce nasouvající se na psací náčiní. Tužka se drží ve vzdálenosti tří až čtyř centimetrů od ořezaného hrotu. Jak dále uvádí Otevřelová (2016, s. 126), zásadní je délka tužky, která by měla být *„...tak dlouhá, aby přesáhla kožní řasu mezi ukazováčkem a prostředníčkem“*.

Má-li dítě křečovitý úchop psacího náčiní a zápěstím příliš tlačí na podložku, lze to vyřešit kreslením na velký formát papíru, který je proti dítěti svisle. Dítě na takový papír kreslí velkou voskovkou, kterou drží celou dlaní, a snaží se při kresbě na velký formát papíru uvolnit ruku. Dalším způsobem uvolnění ruky a zápěstí je použití vodových barev a širokého štětce. (Kutálková, 2014)

2.2.3 Natočení psací podložky, papíru, sešitu

Papír nebo sešit, do kterého dítě píše, kreslí nebo maluje, by měl být u pravorukého dítěte položen na pravé straně od středu prostoru vyhrazeného pro práci. Leváci mají uspořádání zrcadlově obrácené oproti pravákům. Sklon podložky je individuální dle potřeb dítěte. (Sovák, 1985 cit. podle Mlčáková, 2009, s. 57)

2.2.4 Osvětlení psací plochy

Dle hygienických předpisů by praváci měli mít zdroj světla z levé strany pracovní plochy a leváci ze strany pravé. Zabrání se tak možnému stínění si vlastní rukou. Nejlepším možným světelným zdrojem je přirozené světlo. Pokud jsou světelné podmínky nevyhovující, pomůžeme si přisvětlením umělým světlem. (Vodička, 2015)

2.3 Prvky písma

Příprava na psaní písmen začíná již v předškolním období a objevuje se v nejrůznějších prvcích. Volná čárka v prostoru, čárka orientovaná, kruh, obloučky směřované nahoru a dolů a smyčky. Tyto prvky s předškolními dětmi nenacvičujeme odděleně, vždy by měly být součástí většího celku a spojené s motivací. Prvky můžeme zapojit do obrázku nebo k nejrůznějším říkadlům a básničkám. Postupem času můžeme vytvářet grafomotorické pracovní listy na procvičení těchto tvarů, které velmi napomůžou budoucímu psaní písmen. (Looseová, Piekertová a Dienerová, 2001)

2.4 Grafomotorické obtíže

Při grafomotorických činnostech, přípravě na psaní nebo u samotného psaní po nástupu do základní školy, si můžeme u dětí všimnout případných rizik, která ovlivňují samotné učení se psaní. V textu bude pozornost věnována především specifické poruše psaní a levorukému psaní.

Specifická porucha psaní neboli dysgrafie představuje problémy se čtením a psáním. Zahrnuje rozsáhlou stupnici projevů lehkých mozkových dysfunkcí. Projevuje se u dětí prvních tříd a může přetrvávat i do dalších let. Děti s dysgrafií se také naučí psát, potřebují ale specifický přístup a metody výuky. Tyto děti nevydrží dlouho sedět se správným držením těla a křečovitě drží psací náčiní. Proto jsou důležité uvolňovací cviky celé paže i celého těla. Samotné držení tužky je zpravidla pro tyto jedince složitější. Pomoci můžou speciální nástavce na tužku, které jsou vyrobené na míru například z moduritu, kdy dítě ve válečku z moduritu

obtiskne svoji ruku a následně se mu tužka s tímto nástavcem lépe drží. Nevzniká tak přílišný tlak na psací podložku a reguluje se správné držení tužky. (Tymichová, 1994)

Levorukost a s ní spojené levoruké kreslení a psaní je pro daného jedince velmi namáhavá činnost. Jak psychicky, tak fyzicky. Levoruké dítě se musí vypořádat s faktem, že jedinců upřednostňující pravou ruku je více a mnohdy je na leváky nahlíženo s nedůvěrou, leckdy i s posměchem. Postupně se však náhled na levoruké mění a společnost se snaží usnadnit těmto lidem život. Proto se můžeme setkat s běžnými předměty, které jsou upraveny pro úchop levou rukou. Například nůžky, hudební nástroje, kuchyňské náčiní a mnohé další. Levorukost má úzkou spojitost s lateralizací. Do šesti let věku dítěte zpravidla dochází ke konečné preferenci ruky, kterou dítě bude psát. (Healey, 2015)

U jedinců preferujících levou ruku se můžeme setkat s tzv. drápovitým úchopem psacího náčiní. Tento způsob držení tužky není vhodný a pro leváka je velmi obtížný a namáhavý. S největší pravděpodobností je tento způsob volen z toho důvodu, aby píšící jedinec viděl na písmo, které aktuálně píše. Při používání dolního způsobu psaní, kterému jsou leváci učeni, si psané písmo zakrývají rukou a nemohou si kontrolovat právě psaná slova nebo kresbu. (Vodička, 2015)

3 ŠKOLNÍ ZRALOST A PŘIPRAVENOST

Pojmy školní zralost a školní připravenost spolu souvisí, avšak každý z nich znamená něco jiného. Společnou funkcí obou pojmů je zjišťování, zda je dítě připravené na nároky základní školy po všech stránkách. Školní připravenost se zaměřuje na výchovu a vliv okolního prostředí, které působí na vývoj předškolního dítěte. Hovoříme zde o sociálních zkušenostech. Školní zralost obsahuje vnitřní vývojové dispozice, které souvisí s funkcemi závislými na zrání dítěte. Uceluje se centrální nervová soustava, díky které se předškolní dítě zdokonaluje v odolnosti při zátěži, emoční labilita se zmenšuje a narůstá schopnost soustředění se na určitou činnost. Centrální nervová soustava působí také na lateralitu, motoriku a zrakovou a sluchovou percepci. (Otevřelová, 2016)

Předškolní vzdělávání by se mělo snažit o vytváření vhodných předpokladů pro pokračování ve vzdělávání podporováním individuálního rozvoje dítěte. Pro přípravu na prvopočáteční psaní nalezneme v rámcově vzdělávacím programu očekávaný výstup, kdy by dítě mělo na konci předškolní docházky zvládnout „*ovládat koordinaci ruky a oka, zvládat jemnou motoriku (zacházet s předměty denní potřeby, s drobnými pomůckami, s nástroji, náčiním a materiálem, zacházet s grafickým a výtvarným materiálem, např. s tužkami, barvami, nůžkami, papírem, modelovací hmotou, zacházet s jednoduchými hudebními nástroji apod.)*“. (RVP PV, 2018)

3.1 Fyzická zralost

Tělesnou zralost a zdravotní stav má plně v kompetenci dětský lékař, popřípadě jiný odborník, ke kterému dítě dochází. Na základě posouzení

lékaře se k fyzické zralosti vyjadřuje i poradenský psycholog, případně speciální pedagog. (Jucovičová a Žáčková, 2014)

Fyzický růst dítěte je zcela individuální a nemůžeme tuto složku zralosti považovat za prioritní, ale za rovnocenný ukazatel celkové zralosti a připravenosti dítěte. Pokud je dítě menšího a slabšího vzrůstu, může, ale nemusí být unavitelnější, může pociťovat slabost, méněcennost a v souvislosti s nemotorností se může stát terčem posměchu. Další riziko může souviset s prenatálním, perinatálním nebo postnatálním obdobím vývoje dítěte. Jestliže se například dítě narodilo předčasně, mělo výrazně malou poporodní hmotnost a následně horší vývoj motoriky a řeči, může se tento faktor projevit i při posuzování zralosti. Důležité je zvážit prodělané nemoci a častou nemocnost dítěte. Ta by měla za následek obtížné přizpůsobení se a začlenění do kolektivu školy, hledání nových přátel a získávání nových poznatků formou učení. (Bednářová a Šmardová, 2011)

3.2 Psychická zralost

Tuto oblast lze označit jako duševní zralost, která zahrnuje zejména rozumovou mentální vyspělost a obzvláště myšlení. Jedinec před vstupem do školy již zvládá obecné a pojmové myšlení. Začíná ovládat vytváření nadřazených pojmů a postupně ovládá analyticko-syntetické aktivity. Rozlišuje podobnosti a odlišnosti a dokáže vysvětlit a objasnit, proč jsou určité věci podobné nebo v čem se odlišují. Logika je pro školní zralost také důležitá, dítě začíná s prvními náznaky logického uvažování, kdy diferenciuje příčinu a následek. Dítě by mělo zvládnout i předmatematické dovednosti, poznat, co je menší nebo větší, kdo je první a poslední nebo

kde je nahoře a dole. Orientace v číselné řadě od pěti do deseti a výše je také důležitým aspektem pro dostačující zralost. Dítě dále ovládá časové údaje, dny v týdnu, roční období, ale mělo by dokázat rozlišit i pojmy jako bylo a bude. (Jucovičová a Žáčková, 2014)

Pro snadné zvládnutí čtení, psaní a počítání je zásadní, jaký stupeň rozumových schopností a stejnoměrný rozvoj v jednotlivých oblastech dítě má. Podle Bednářové a Šmardové (2011) můžeme do této skupiny kognitivních předpokladů zařadit tyto oblasti:

- „*Vizuomotorika, grafomotorika,*
- *řeč,*
- *sluchové vnímání,*
- *zrakové vnímání,*
- *vnímání prostoru,*
- *vnímání času,*
- *základní matematické představy.*“

Jak už bylo v předešlé kapitole zmiňováno, vizuomotorika zahrnuje pohyby ruky a oka, jde o jejich vzájemnou koordinaci. Grafomotorika je podstatná pro správné zvládnutí psaní a kreslení. Dítě při těchto činnostech ovládá soubor psychomotorických činností, díky kterým může grafomotorika pomoci při diagnostice dítěte, co se týče jeho psychického stavu, poruch nebo onemocnění. (Lietavcová in Dvořáková, 2014)

Na řeč a schopnost komunikovat je kladen velký důraz. Dítě je vystaveno ve škole velkým požadavkům, co se zvládnutí komunikačních schopností týče. Jedinec musí dobře porozumět mluvenému slovu a celkovému sdělení, aby dokázalo adekvátně reagovat. Řeč úzce souvisí

s myšlením, díky němuž může dítě sdělovat své myšlenky a postřehy. V neposlední řadě jsou dobře rozvinuté komunikační schopnosti potřebné k rozvoji sociálních interakcí a následnému začlenění do kolektivu. S dostatečnou slovní zásobou a bezproblémovou mluvou se dítě snáze učí číst a psát. S případnými problémy v řeči pomáhá logoped. (Bednářová a Šmardová, 2011)

Sluchové vnímání by mělo být na velmi dobré úrovni. Dítě bezpečně rozeznává figuru a pozadí, dovede naslouchat, na základě čehož dokáže rozeznat i nepatrné rozdíly lišících se slov. Vnímá znělé a neznělé hlásky ve slovech, jejich délku a měkkost. Dalším ukazatelem dobrého sluchového vnímání je analýza a syntéza slova. Dítě zvládá z hlásek složit slabiky a slova, a naopak umí slovo rozložit na slabiky a hlásky. V neposlední řadě je důležité vnímání rytmu a jeho opakování, což souvisí se sluchovou pamětí. Sluchová paměť zahrnuje i zapamatování si sdělení a informací, které je nezbytné pro správný vývoj dítěte. Dítě by mělo zvládnout zapamatovat si kratší větu a následně ji přeříkat, nebo sled několika slov na sebe nenavazujících, jejichž zopakování dítětem by mělo být bezchybné. (Otevřelová, 2016)

Zrakové vnímání před nástupem do školy obvykle nabývá takového stupně, který je podstatný pro správný rozvoj čtení a psaní. Dítě snadněji rozlišuje předměty v dálce než v těsné blízkosti. Děti musí při blízkém pozorování vyvinout více úsilí a pozornosti a z pravidla u takové činnosti nevydrží dlouho. Avšak správnou motivací a činnostmi si dítě může rozvíjet schopnost vidění na blízko a rozlišovat detaily předmětů či obrázků. Dokázat by mělo rozlišit tvar obrázku či písmene nebo jakým směrem jsou tvary otočené apod. (Vágnerová, 2012)

Vnímání prostoru by již předškolnímu dítěti nemělo dělat větší potíže. Pojmy typu nahoře, dole, vpředu, vzadu, uprostřed, pod, vedle a podobné by měl jedinec dobře ovládat. Na svém těle by měl bezpečně poznat pravou a levou končetinu a v prostoru zvládnout umístění předmětu na správnou stranu a zadané místo. (Otevřelová, 2016)

Vnímání času souvisí s uvědoměním si časové posloupnosti nejrůznějších činností během dne, týdne a roku. To úzce souvisí i s denními rituály a aktivitami. Dítě zvládá pojmenovat nejrůznější činnosti, které souvisí s časovým údajem, například že ráno nás čeká vstávání a snídane. Dokáže pojmenovat změny v přírodě a typické znaky přiřadit k jednotlivým ročním obdobím. Zvládá konverzovat o tom, co bylo, je a bude. (Bednářová a Šmardová, 2011)

Mezi základní matematické představy patří zejména znalosti o různých rozměrech předmětu, jestli je krátký, široký či úzký, o velikosti předmětu, jestli je malý či velký, množství či tvarech různých objektů. Důležitá je i znalost polohy objektu a řadových číslovek. Dítě by mělo těmto pojmům rozumět a adekvátně je používat. (Otevřelová, 2016)

3.3 Sociální zralost

Pro vstup do první třídy je důležitá sociální a citová zralost dítěte. Dítě by mělo být schopné ovládnout nastalou situaci a adekvátně reagovat na podněty. Přizpůsobit se autoritě, kterou by měla být pro dítě učitelka, navazovat přátelské vztahy s ostatními spolužáky, odložit své momentální touhy a soustředit se na učení. Uvědomit si zásady, jako například neskákat druhým do řeči, počkat, než bude na řadě v různém úkonu apod. Mělo by také zvládnout kooperaci s ostatními spolužáky, soustředění

na aktuální zadání úkolu a úkol také dokončit. Velkou roli hraje i samostatnost pro plnění úkolu a řešení nejrůznějších problémů. Rozlišení hry a učení je dalším důležitým mezníkem. (Otevřelová, 2016)

Dítě má být schopno pobývat delší čas mimo rodinu a rodinné prostředí. Důležitým aspektem pro sociálně vyzrálé dítě je ovládnutí společenských zásad, jako jsou pozdravy, poděkování nebo prosba. Mělo by zvládat základní prvky samostatnosti například při oblékání, zacházení s příborem při jídle nebo udržení pořádku ve svých věcech. Zvládnout by mělo i základní hygienické zvyklosti, jako je například mytí rukou před jídlem a po návštěvě toalety. Znáť by mělo své celé jméno, věk a místo bydliště. (Jucovičová a Žáčková, 2014)

3.4 Vstup do základní školy

Před zápisem na základní školu musí dítě dle novelizace zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), a vyhlášky č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, navštěvovat mateřskou školu povinně. (MŠMT, © 2013 – 2018)

Na školní zápis má být zpravidla zapsáno dítě, které dovrší věk šesti let do konce srpna kalendářního roku zápisu. Průběh zápisu na základní školu je zcela individuální, a to dle školy a jejích požadavků a zvyků. Postup zápisu není stanoven žádným zákonem či vyhláškou. Proto některé školy mohou po dítěti vyžadovat krátkou básničku, písničku nebo nakreslení obrázku či krátký rozhovor za přítomnosti pedagogů. Další školy mohou zápis provádět formou hry, pomocí které zkoumají schopnosti a dovednosti dítěte. (Jucovičová a Žáčková, 2014)

Školní zápis má jeden hlavní cíl: zhodnotit, zda je dítě dostatečně zralé a připravené pro nástup do školy. Mělo by však být případně objasněno rodičům, ve které oblasti je dítě nevyzrálé a doporučena různá řešení daného problému. Týká se to návštěvy pedagogicko-psychologické poradny (PPP) či speciálně-pedagogického centra (SPC) nebo logopedické péče. (Bednářová a Šmardová, 2011)

3.4.1 Odklad školní docházky

Hlavním důvodem odkladu školní docházky je fyzická či psychická nevyspělost dítěte nebo nevyspělost v dalších oblastech. Rodič na základě tohoto problému písemně žádá ředitele školy o odklad školní docházky o jeden školní rok. Důležitým dokumentem pro odklad je doporučující písemné vyjádření od pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálně-pedagogického centra, pokud jedinec zmíněné organizace z nějakého důvodu navštěvuje, či prohlášení od odborného lékaře nebo klinického psychologa. Odložení povinné školní docházky lze udělit i poté, kdy už dítě školu navštěvuje, ale během půl roku se projevila nedostačující tělesná, eventuálně psychická zralost. Proto má ředitel školy možnost se souhlasem zákonného zástupce dítěte odložit školní docházku o jeden rok a vrátit ho zpět do mateřské školy nebo do přípravné třídy na základní škole. Tento počín je však rizikový pro další vývoj dítěte. Ačkoli se dítěti uleví od případného stresu ze školních povinností, může u některých jedinců nastat jiný problém. Dítě si uvědomí, že zklamalo a neuspělo. Následkem toho si pak může připadat méněcenné, což negativně působí na dětskou psychiku. (Jucovičová a Žáčková, 2014)

3.4.2 Předčasný nástup do základní školy

Má-li dítě dovršit věk šesti let od září do prosince, zažádá o předčasný nástup do školního zařízení zákonný zástupce dítěte. Dítě však musí být dostatečně vyspělé po fyzické a psychické stránce i na ostatních úrovních. Pokud by dítě šesti let dosáhlo až od ledna do konce června, je zapotřebí mít vyjádření i odborného lékaře. Také se však jedná o riskantní počín, který by měl být pečlivě zvážen. Dítě by mělo být hodnoceno z mnoha úhlů pohledu ve všech oblastech zrání. (Jucovičová a Žáčková, 2014)

4 PROGRAMY ROZVÍJEJÍCÍ KOGNITIVNÍ A MOTORICKÉ FUNKCE GRAFOMOTORIKY

Pro správný rozvoj dítěte byly vytvořeny nejrůznější podpůrné programy. Vzhledem k tématu této bakalářské práce jsem se zaměřila na ty, které jsou nejvíce používány na rozvoj grafomotorických funkcí a napomáhají ke zlepšení přípravy na první psaní na základní škole. Rozhodovala jsem se na základě vypůjčených publikací, ze kterých jsem získala informace.

4.1 Maxík

Stimulační program Maxík je určen pro děti od pěti let, pro děti s odloženou školní docházkou a děti v první a druhé třídě, které mají problémy s učením v základních či speciálních školách. Autorkami programu jsou Pavla Bubeníčková a Zdeňka Janhubová. Program se skládá z patnácti lekcí, které se zaměřují na rozvoj zrakového a sluchového vnímání a paměť, motoriku, vizuomotoriku a grafomotoriku. Podporuje také intermodalitu, serialitu, rozvoj komunikačních schopností a dovednosti koncentrace a soustředění. Dbá na správné držení těla, správné sezení a držení psacího náčiní. Rozvíjí dovednost řeči, správnou výslovnost, tvoření vět a porozumění mluvenému projevu. Do programu jsou zapojováni rodiče i učitelé. Upřednostňuje se vřelý a milý přístup k dítěti, předchází se stresovým situacím a negativnímu hodnocení nebo napomínání. (Jucovičová a Žáčková, 2014)

4.2 Grafomotorický program a program ergonomie psaní

Grafomotorický program se snaží eliminovat problémy v oblasti grafomotoriky u předškolních dětí a u dětí školního věku. Kurz mohou

navštěvovat děti s ADHD/ADD. Program obsahuje deset lekcí. Dítě absolvuje program s rodinou a prochází třemi fázemi. První fáze je pasivní, následuje aktivní a poté fixační fáze. Během tohoto programu dítě ve školním zařízení nepíše, nemaluje, ani nestříhá nůžkami. Tato metoda je určena dětem s odchylkou v jemné motorice a lateralizaci ruky. Vstup do tohoto programu doporučuje odborný lékař, jako například neurolog, psycholog, logoped aj. Program se zabývá napětím svalstva při pohybu a postupně se snaží o navození správného držení těla. Program musí vést vyškolený pedagogický pracovník, který má osvědčení DVPP. Program ergonomie psaní se zaměřuje na prevenci poruch kreslení, malování a psaní pomocí ergonomických pomůcek pro jednotlivce. (Jucovičová a Žáčková, 2014)

4.3 Celostní program vývoje MUDr. Kleplové

Tato metoda má fyzioterapeutický a rehabilitační charakter. Určena je dětem před nástupem do základní školy a dětem, které mají odklad školní docházky. Soustředí se na rozvoj grafomotoriky a pohybových dovedností. Přístup je volen individuální, s podporou dovednosti a obratnosti dětí. Pracuje se s tanečními a rytmickými prvky, které rozvíjí představivost a koordinaci těla. Dbá se na rozvoj grafomotoriky, koordinace a správného držení těla. Tento program je vhodný i pro děti s ADHD. (Jucovičová a Žáčková, 2014)

Tyto zmíněné programy se zabývají především rozvojem grafomotoriky. Následující podpůrné programy již nemají grafomotoriku tolik v popředí, ale napomáhají správnému motorickému rozvoji, usnadňují přípravu na psaní a nástup na základní školu.

4.4 Metoda „dobrého startu“

Tato metoda je zaměřena na percepčně-motorický rozvoj dítěte, rozvoj řeči a formování sociálních vztahů. Napomáhá lateralizaci, vnímání svého těla a pravolevé orientaci na těle i v prostoru. Rozvíjí fantazii a představivost. Metoda přispívá k všestrannému rozvoji dítěte. Rozvíjí percepci, řečové dovednosti, motoriku a kladně působí na utváření sociálních vztahů. Primárně je tato metoda určena pro děti předškolního věku a děti ve věku kolem nástupu do prvních tříd. Cvičení vychází z vnímání rytmu a melodie. Jsou provázána pohybovým, řečovým či grafomotorickým doprovodem. Určitá píseň nebo melodie je stejná po dobu jedné celé lekce. Celkem 25 lekcí pracuje se skupinou dětí, která čítá maximálně 20 dětí. Každá lekce má shodný režim, zprvu se zaměřuje na neverbální a verbální komunikaci a seznámení s písní, poté na rozvoj zrakové a sluchové percepce, pravolevé a prostorové orientace. V další části se zaměřuje na soustředění a kázeň, dále na pohyb a grafomotoriku. Závěr lekce vede k sebehodnocení a sebepoznání dítěte. Autorkou úpravy tohoto programu pro Českou republiku je Jana Swierkoszová. (Zelinková in Pedagogika, 2000)

4.5 Kuprev

Tento program je individuální a je určen dětem od čtyř až do osmi let věku. Navštěvovat tento program mohou všechny děti předškolního věku a obzvláště děti, které mají odloženou školní docházku. Autorkou programu je Pavla Kuncová. Tento program se zakládá na práci rodičů s dítětem pod vedením odborníka. Rozsah tohoto programu je patnáct až dvacet týdnů. V průběhu se upevňují vztahy mezi dítětem a rodiči, kdy

si rodiče postupně zvyknou na společnou práci s dítětem, kterou hojně využijí po nástupu do školy, kdy se budou s dítětem učit a plnit úkoly. Hlavním zaměřením tohoto programu je časoprostorová orientace a upevnění vlastní identity a sociální orientace. Dbá se také na orientaci dítěte ve světě a vědomostní rozvoj dítěte, adekvátně předškolnímu věku. To velmi kladně napomáhá při nástupu do první třídy a celkovému začlenění do společnosti. Program je také využíván u dětí, které mají podezření na vznik specifických poruch učení, nebo u dětí s vývojovou dysfázií, poruchou autistického spektra, ADHD/HDD. Velmi se tato metoda užívá u jedinců z různých etnických skupin a národnostních menšin. Tento program napomáhá k celkové adaptaci a začlenění se do kolektivu při nástupu do základní školy. (Jucovičová a Žáčková, 2014)

4.6 Kumot

Tento skupinový program určený převážně dětem od pěti do osmi let je rozdělen do deseti lekcí. Autorkou je již zmíněná Pavla Kuncová. Lekce jsou zaměřeny na rozvoj jemné a hrubé motoriky, motoriky mluvidel, motorické a senzomotorické koordinace a především na rozvoj sociálních dovedností. Primárně je program učen dětem s ADHD/ADD a se specifickými poruchami učení. Napomáhá ale i dětem úzkostným a neurotickým nebo s hraničními intelektovými schopnostmi. Zaměřuje se na celkový rozvoj motorických funkcí, grafomotoriky, zlepšení psychomotorického vnímání, koncentrace a zlepšení postoje k práci. (Jucovičová a Žáčková, 2014)

4.7 Hypo

Zdena Michalová je autorkou podpůrného programu pro děti Hypo. Tento program mohou navštěvovat děti od pěti do deseti let. Skládá se z dvanácti lekcí a odehrává se většinou v rodinném prostředí s rodiči. Rodič společně s dítětem pracuje na optimalizaci psychomotorického tempa, koncentraci pozornosti, komunikaci, naladění dítěte a jeho schopnosti vytrvání u činnosti a dokončování práce. Posiluje se zraková a sluchová paměť, koncentrace pozornosti a percepčně kognitivní funkce. Tento program zahrnuje rozvoj myšlení, řeči, předmatematické dovednosti a vizuomotorickou koordinaci. Účastnit se programu mohou i děti s poruchou pozornosti. Denně práce obnáší patnáct až dvacet minut a jednou týdně se navštěvuje odborný pracovník, který je vyškolen v tomto programu a který plánuje s rodiči a dětmi další týdenní plán. Díky tomuto programu dítě zažívá úspěch a zvyšuje si své sebevědomí. (Jucovičová a Žáčková, 2014)

4.8 Metoda instrumentálního obohacení R. Feuersteina

Instrumentální obohacení prof. Rauvena Feuersteina je mezinárodně velmi úspěšná metoda, která se těší skvělým výsledkům v oblasti rozvoji kritického myšlení a schopností učit se jak u dětí, tak u dospělých jedinců. Jedná se o reedukační program pro jedince se speciálními vzdělávacími potřebami. Program může probíhat individuálně, skupinově anebo v rámci školní třídy. Hlavním cílem této metody je umět si vytvořit proces k řešení určitého úkolu. Tato metoda formuje sebedůvěru a zbavuje strachu z potencionálních chyb. Napomáhá k lepšímu vyjadřování a respektu k druhým lidem. Primárně je tato

metoda určena dětem od tří do sedmi let věku, avšak mohou ji absolvovat i senioři či osoby s nedostatečnými kognitivními schopnostmi. (Jucovičová a Žáčková, 2014)

PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍL VÝZKUMU

Hlavním cílem mé bakalářské práce je zmapování toho, zda a jak jsou děti předškolního věku v mateřských školách připravovány na počáteční psaní, a porovnání nejrůznějších přístupů učitelů k přípravě na prvopočáteční psaní dětí v předškolním věku. Zda se budou metody a formy přípravy podobat, nebo se objeví nějaké zajímavé přístupy k této aktuální problematice, je součástí praktické části.

Pro zrealizování výzkumu jsem zvolila kvalitativní způsob tázání. Uskutečnila jsem rozhovory s učiteli z různých mateřských škol se sídlem ve městě a na venkově. Díky zvolenému kvalitativnímu výzkumu, který následně podrobněji popíšu, jsem dokázala lépe porozumět odpovědím učitelů, kteří mi popisovali své přístupy k rozvoji grafomotoriky u dětí v předškolním věku.

5.1 Výzkumné otázky

Výzkumná otázka číslo 1, dále jen V.O. č. 1: Jaké metody a formy jsou používány k rozvoji grafomotorických dovedností?

Výzkumná otázka číslo 2, dále jen V.O. č. 2: Jak často je zahrnována příprava dítěte na prvopočáteční psaní do programu dne?

Výzkumná otázka číslo 3, dále jen V.O. č. 3: Mají mateřské školy vytyčen cíl týkající se grafomotorických dovedností ve školním vzdělávacím programu a třídních vzdělávacích programech?

Výzkumná otázka číslo 4, dále jen V.O. č. 4: Jsou v mateřských školách využívány programy na podporu grafomotorických dovedností?

6 METODIKA

Jak jsem již zmiňovala, pro naplnění cíle mé bakalářské práce jsem zvolila variantu kvalitativního výzkumu. Jedná se o všestranný a celostní pohled na zkoumaný jev. Výzkum usiluje o pochopení jevů, které jsou zkoumány. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu, který ověřuje účinnost teorií prostřednictvím strukturovaných dotazníků či měření a jehož výsledky jsou vyhodnocovány statistickým procesem ve formě „*tvrdé metody aplikované na tvrdá data*“, jak zmiňuje Hendl (1997), je kvalitativní výzkum zaměřen na „*měkká data*“ a „*měkké metody*“. Jedná se tedy o to, že zaznamenaná data kladou důraz na autentičnost a přirozenost. (Hendl, 1997)

Na počátku práce je důležité zvolit vhodný cíl, který bude zkoumán. Podstatné je promyslet si, jakou skupinu respondentů budeme k výzkumu potřebovat a přizpůsobit tomu naši další činnost. Kvalitativně orientovaný výzkum se snaží intenzivně nahlédnout do problematiky zkoumaného jevu a získat co nejvíce možných informací. Po sesbírání dostačujícího počtu údajů vznikají předběžné závěry, u kterých se hledá podpora v získaných datech výzkumu. Tyto závěry a hypotézy rozvinuté na základě kvalitativního výzkumu nelze zobecňovat. Výsledky výzkumu by proto měly být platné pouze pro danou práci a závěrečné výpovědi by neměly být zobecňovány. (Švaříček, 2007)

Při rozhovoru s učiteli, se kterými jsem ve většině případů hovořila v jejich třídě, jsem si všímala nejrůznějších detailů a zohledňovala jsem i to, když učitelé při rozhovoru jen neseděli, ale šli vyhledat ze svých materiálů nejrůznější pracovní podklady, se kterými pracují. Na základě

těchto zkušeností jsem pak byla přesvědčena o tom, že učitel se v daném směru orientuje a je vždy připraven, když se naskytne příležitost pracovat s dětmi na správném rozvoji grafomotorických dovedností. Pokud bych zvolila formu dotazníků, nezískala bych tak komplexní data k dalšímu vyhodnocování a celkový závěr by nemusel být tak hodnotný jako právě díky kvalitativnímu výzkumu.

6.1 Rozhovor

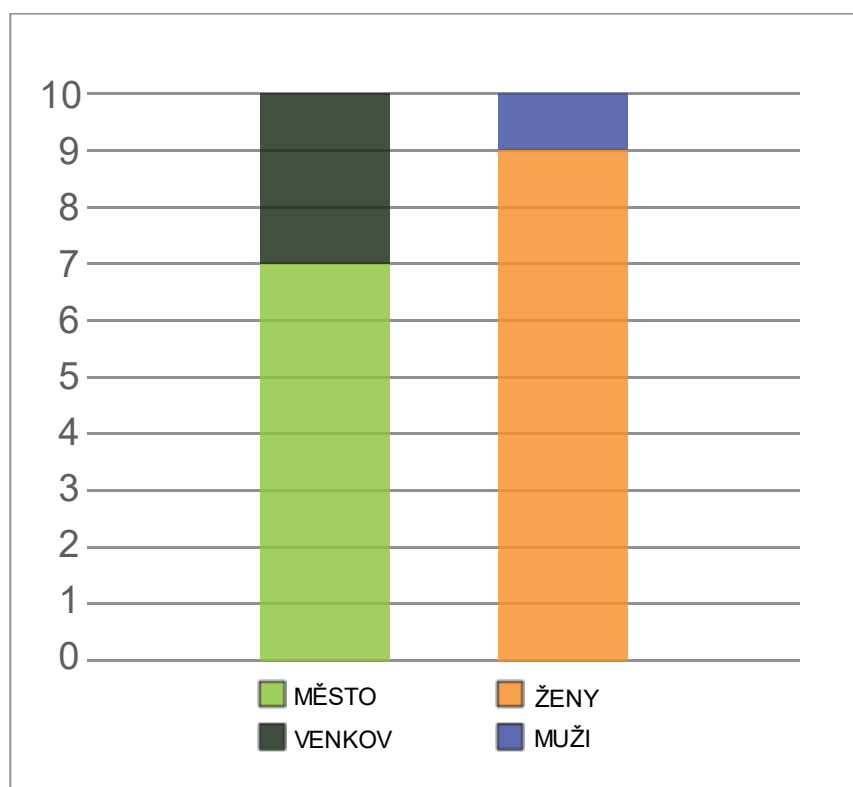
Zvolená forma kvalitativního výzkumu pro tuto práci je strukturovaný rozhovor, díky kterému pro mě bylo snadné získat odpovědi a posléze s nimi pracovat. Otázky jsem volila tak, aby byly co nejvíce konkrétní, a získané odpovědi se mi lehce zpracovávali formou porovnávání. Jak zmiňuje Hendl (1997): „...tento typ rozhovoru se používá, když je nutné minimalizovat variaci otázek, kladených informantovi. Redukuje se tak pravděpodobnost, že rozsah získaných dat se bude mezi jednotlivými rozhovory značně lišit.“

Rozhovor nebo také interview poskytuje velké množství eventualit. Hlavním záměrem je zjištění, zda a jakým způsobem respondent porozuměl podnětu a jak jej dokáže vysvětlit. Důležitý je i úhel pohledu podléhající dosaženému způsobu života či práce. Abychom dosáhli co možná nejlepších výsledků z rozhovoru, je doporučováno si celé interview nahrávat na zařízení, které podporuje zvukový záznam, a zároveň zvolit další případný způsob záznamu. Nasbírané údaje a odpovědi jsou považovány za velmi důvěrné a měli bychom je proto plně respektovat. (McBride, 1995)

Rozhodla jsem se pro zachování anonymity respondentů, proto budou jejich jména pozměněna. Když jsem dotazovaným před samotným rozhovorem, který jsem se chytala nahrávat, oznámila jejich plnou anonymitu, bylo na první pohled poznat, že se jim do jisté míry ulevilo a přestali působit nervózním dojmem. Rozhovory probíhaly v příjemné atmosféře a dotazovaní učitelé ke mně byli velmi laskaví a vlídní.

7 VÝZKUMNÝ SOUBOR

Pro realizaci kvalitativního výzkumu jsem zvolila mateřské školy sídlící ve městě i na venkově. Zajímalo mě, zda se budou výsledky v některých ohledech odlišovat, nebo budou srovnatelné. Celkově jsem realizovala deset rozhovorů, a to s devíti učitelkami a jedním učitelem. Šest učitelek společně s učitelem učí v mateřských školách ve městě a zbývající tři učitelky v mateřských školách na venkově. Pro upřesnění zmíněných poznatků jsem vytvořila následující tabulku.

Tabulka 1

zdroj: vlastní

Pro zachování anonymity jsem rozhovory označila podle toho, kde byly realizovány, a rozlišila je číslem: Město 1 až Město 7 a Venkov 1 až Venkov 3. Dále popíši jednotlivé rozhovory a přístupy pedagogů k připravenosti předškolních dětí na prvopočáteční psaní.

Rozhovor Město 1. Ze všech zkoumaných subjektů má tato učitelka nejdelší pedagogickou praxi v mateřské škole, a to čtyřicet let. Ve třídě má celkem jednadvacet dětí, z toho jedenáct dětí před nástupem do první třídy. Pro tyto předškolní děti mají ve školce každý den vyčleněný čas po odpoledním odpočinku, kdy procvičují grafomotorické prvky a připravují je na vstup do školy. Jelikož učitelka pracuje jen s několika dětmi, je umožněn individuální přístup k dětem a práce s nimi je intenzivnější. Přes den učitelka pracuje se všemi dětmi a i ty mladší připravuje na správný rozvoj. Učitelka má školení z programu Maxík, tudíž jej může používat při práci s dětmi. *„Pracujeme s takzvaným programem Maxík, který vlastně globálně připravuje dítě na hlavně teda na ten poslední rok před školou na tyhleto grafomotorický činnosti. Už i ty mladší děti začínáme s dýcháním, když cvičíme, učí se dýchat a odlehčovat ruku, zápěstí.“* Zmíněný program si učitelka velmi vychvaluje a je s ním nadmíru spokojená. *„Opravdu bych řekla, že to funguje, a opravdu to nějaký efekt má. A toho Maxíka si chválím strašně moc. Myslím si, že je to velmi dobrý program.“* Nejrůznější cvičení z něj používá každý den a během týdne dává věci předškolním dětem domů na procvičení s rodiči, aby jejich rozvoj byl co nejlepší. Jako mimotřídní aktivitu mají ve školce baletní kroužek, který učitelka velmi podporuje. Zdá se jí to jako skvělá volba pro zvládnutí hrubé motoriky, díky ladným pohybům, které balet vyžaduje.

Rozhovor Město 2. Jako s další v pořadí jsem měla možnost hovořit s milou učitelkou, jejíž pedagogická praxe trvá devatenáct let. V její třídě se vyskytuje celkem dvacet dětí, z toho pět před nástupem do základní školy a dvě děti, které mají odloženou školní docházku. Tato učitelka také absolvovala grafomotorický program Maxík a po celou dobu rozhovoru se

zmiňovala výhradně o něm. „*Jako speciální cviky nemám, protože on ten Maxík tyhle ty koordinace pohybů má a to procvičování je tam taky a mně se to líbí tím, že to je prostě, je to uspořádaný, je to poskládaný tak, jak to má být, a je to využitelný, a že to stimuluje i ten mozek i ty svaly, všechno dohromady, takže v tomhle směru mně to vyhovuje, protože vím, že už to někdo vymyslel za mě.*“ Její nadšení pro tento program bylo opravdu velmi patrné. Po letech zkušeností došla k závěru, že to je pravdu to nejlepší, co může dětem nabídnout. Tento program však doplňuje i o svoje aktivity a pracovní listy a využívá pohybové hry, které se hodí k probíranému tématu nebo které vyplynou z aktuálních činností. „*Ony jsou i různé grafický listy a sešity, a když potřebuju jako doplněk, tak jim vyndám něco a vypracujeme si to. Procvičení pozornosti a postřehu, pro mě je to hodně spíš jako doplněk, jak mám toho Maxíka.*“ Procvičuje i s menšími dětmi, aby je pomalu připravila na těžší úkony a následně na celkovou dovednost psaní. S předškolními dětmi pracuje učitelka každý den individuálně. Jelikož má jen sedm dětí, je individuální přístup snazší a intenzivnější. Velmi v oblibě má učitelka prstové hry a cvičení, které používá při každé volné chvíli. Při čekání na svačinku, při oblékání, když se čeká na ostatní a při dalších různých organizačních přesunech.

Rozhovor Město 3. Učitelka s pětatřicetiletou praxí byla další inspirující osobou. Celkem se jí vyskytuje ve třídě šestadvacet dětí, z čehož má sedm dětí před nástupem na základní školu. Ve třídě mají děti volný přístup k velkoformátovým papírům a je jim umožněno při volné hře kdykoli na velkém formátu papíru kreslit. Paní učitelka se snaží vyhledávat obtahované motivy dle aktuálního tématu, které probírají ve třídě. „*Máme tyto velké archy papíru a kreslíme velkoformátově, a je to spojené*

s básničkou dle tématu.“ Mají lehčí variantu obtahování pro mladší děti a obtížnější tvar na obtahování pro děti starší. Ke každému z obrázků se zároveň děti naučí básničku, kterou si během kreslení opakují. Paní učitelka dbá na dobrou koordinaci ruky a oka a nabízí dětem nejrůznější aktivity k rozvoji této oblasti - puzzle, modelínu, dřevěné skládačky nebo navlékání korálků. Průpravu na zvládnutí grafomotorických prvků využívají ve třídě jak při volné hře, tak při řízené činnosti a celkově během dne, kdy například při chvíli čekání opakují básničky spojené s pohybem prstů. Školka má pro všechny třídy zaveden klub předškoláků, kam dochází všechny předškolní děti, které čeká vstup do základní školy, a každý den po obědě je jim věnován čas. *„Začínáme vždycky od rána, od velkých ploch k malým plochám, končíme klubem předškoláků, kdy děti pracují na malých věcech. Začínáme od rána navlékání korálků, manipulace s kostkami, skládačky, soustředění oko a ruka.“*

Rozhovor Město 4. Následoval rozhovor s další učitelkou, která má také dlouhou praxi, a to třicet let. Učí ve třídě šestadvacet dětí a na vstup do základní školy připravuje sedm dětí. V této třídě je dětem také nabízen velkoformátový papír s obrázkem dle tématu, který je nalepen na dveřích. Děti si mohou dle svých potřeb kreslit během dne. Velmi mě zaujal nápad paní učitelky na rozvoj hrubé motoriky, aby děti ze začátku dne rozhýbala. Jedná se o trasu vytvořenou z izolepy nalepenou na koberci, kterou děti musí překonávat různými způsoby, jako je plazení, chůze či přeskoky. Postupně během dne procvičují celé tělo včetně rukou, aby děti byly připravené na kreslení na malé ploše papíru. *„Začínáme na koberci na velké ploše, izolepou podle tématu něco udělám, různé cesty, po kterých chodí, a rozvíjíme hrubou motoriku. Než se pustíme do pracovních listů, tak*

ten daný motiv nejdříve procvičíme ve vzduchu. Nebo obkreslujeme velký motiv na stolech na stěně. Spojujeme to s říkankou na dané téma.“ Mladším dětem nechává volnější režim, ale u předškoláků dbá na správný posed a správné držení tužky. Zvolený motiv v pracovním listu si nejdříve zkouší malovat do vzduchu prstem, poté do vzduchu s tužkou a poté až na papír. Další oblíbenou aktivitou je práce s modelínou. S dětmi tvoří válečky, které různě motají, následně vytvořený motiv osahávají prsty a poté se snaží pracovat na papíře. *„Často modelujeme, uděláme válečky a děláme tvary a prstem pak daný motiv přejíždíme. Mám velkou zásobu pracovních listů z různých publikací. Na nástěnce máme pro rodiče, od čeho se v grafomotorice začíná, a máme tam i správný nácvik držení tužky.“* Děti ze třídy navštěvovaly grafomotorický kurz, který pořádal Dům dětí a mládeže pro školku, a během tohoto kurzu děti používaly grafomotorickou kuličku na kreslení. Paní učitelka za tento projekt byla velmi ráda, protože velký zádrhel v přípravě na psaní shledává ve špatném držení psacího náčiní. Většina dětí má v této oblasti problémy a je potřeba velké trpělivosti, než si správný úchop osvojí.

Rozhovor Město 5. Ke zpracování dalšího rozhovoru se mi podařilo oslovit pana učitele, který byl pro mě velkým oživením během mého výzkumu. Rozhovor s ním trval nejdelší dobu a velmi mě oslovily jeho názory a postřehy z pohledu mužského navození. Jeho pedagogická praxe trvá zatím dva roky, ale učitel je pevně rozhodnut, že v praxi bude pokračovat. Je ve třídě se šestadvaceti dětmi, z čehož předškolních dětí má sedm. Je ve stejné třídě jako učitelka z rozhovoru Město 3. Taktéž využívá velkoformátové archy papíru a s dětmi kreslí na zemi, na stole a na stěně. *„No většinou jsou to takový, co se používají jakoby*

obtahovačky. Dáme jim to na dveře nebo jim to dáme na kartony na zem, aby si to každý obtáhnul a každý mohl kreslit. Tohle mají průběžně během celého školního roku a během volných chvil se jim to dává.“ Při řízené činnosti dbá na správné dýchání u dětí a protažení celého těla. Celkově se snaží děti rozpohybovat a uvolnit, aby pro ně bylo snazší soustředit se na zvolený pracovní list. Při sezení dává zřetel na správné držení těla a správný úchop psacího náčiní.

Rozhovor Město 6. Paní učitelka se sedmiletou pedagogickou praxí mi poskytla rozhovor ve své třídě, kde vzdělává čtyřadvacet dětí. Do základní školy se chystají čtyři děti. Ve třídě mají k dispozici velikou tabuli na zdi, kde dětem učitelka předkresluje motiv vztahující se k probíranému tématu. V oblibě mají také modelínu, která napomáhá dobrému rozvoji jemné motoriky a rozhýbání prstů. Paní učitelka se snaží s dětmi procvičovat grafomotoriku i při pobytu venku, kdy s dětmi kreslí do písku větvičkou nebo prsty. *„Samozřejmě kreslíme, malujeme, pak už třeba jen modelujeme. Venku při hře na hřišti malujeme klacíkem nebo i prstem do písku. Při kresbě používáme i uhel, teď i rudku, tužku samozřejmě. Máme velkou tabuli, kde si dětičky ráno obtahují, co jim tam vždycky ráno nakreslím, asi tak no.“* Vymýšlí nejrůznější pohybové činnosti jak v interiéru třídy, tak na hřišti školy, dbá na rozpohybování celého těla, jeho uvolnění a na celkovou koordinaci těla. Učitelka využívá různé pracovní listy a materiály. Nejoblíbenější seznam pracovních listů vybírá v Šimonových pracovních listech, které hojně s předškoláky využívá. *„Pracujeme s pracovníma listama, tady máme Šimonovy listy a spousty grafických listů i vymyšlených, když potřebujeme na dané téma.“*

Rozhovor Město 7. Ve stejné třídě jsem dělala rozhovor ještě s druhou učitelkou, která už má opravdu dlouhou praxi jako učitelka v mateřské škole, a to devětatřicet let. Ve třídě má čtyřadvacet dětí a z toho čtyři před nástupem na základní školu. Hojně využívá zmíněnou tabuli na zdi a pracovní listy, které se nebojí si sama připravit a vypracovat pro děti tak, aby se hodily k tématu nebo k dané potřebě, kterou je nutno procvičit. S dětmi se snaží stavět z drobné stavebnice, aby děti procvičily jemnou motoriku a soustředění. *„Využíváme každý chvíli a hodně tabuli na obtahování a používáme i grafomotorické listy během dne. I tyhle ty drobné manipulační hry jsou dobré, aby si ty děti rozhýbaly prsty.“* S dětmi ráda modeluje z hlíny. Hrají spolu nejrůznější hry na rozpohybování celého těla a pohybové říkanky. Učitelka se na grafomotoriku zaměřuje pečlivě a do svých příprav vkládá cíle vztahující se ke grafomotorice a přípravě na budoucí psaní. Proto děti podněcuje k rozvoji při volné hře, řízené činnosti a věnuje se jim i individuálně. Celoročním cílem je propracovat se s dětmi celými Šimonovými pracovními listy. Po odpoledním odpočinku předškolních dětí se koná klub předškoláků, kde se jim věnují každý den a rozvíjejí jejich dovednosti ve všech oblastech, nejen v grafomotorice. *„Máme Šimonovy listy a cíl je propracovat se celými až do konce. Máme ještě i tady po jedné paní učitelce vypracované pracovní listy ručně a ty občas taky používáme a jde nám o to uvolnit rameno a celou tu ruku. Snažíme se dobře hlídat to držení ty tužky.“*

Rozhovor Venkov 1. V této třídě má učitelka celkem třadvacet dětí. Aktuálně v této třídě žádné dítě nečeká na nástup do základní školy, avšak učitelka dbá na správnou přípravu všech dětí. Celková praxe působení učitelky v mateřské škole je osm let. Ve třídě disponují nabídkou

velkoformátového papíru, který hojně využívají a mají ho ve velké oblibě. *„Procvičujeme na velkou plochu, na velký papír procvičujeme.“* Po ruce má učitelka soubor Šimonových listů, ze kterých čerpá a využívá jednotlivá cvičení pro děti. Ve třídě používají na trojhranné tužky a kontrolují správné držení tužky. Zároveň učitelka děti nenásilnou formou opravuje během kreslení při volných činnostech. V průběhu rozhovoru jsme se dostaly na téma správného sezení a úchopu tužky. V tomto směru shledává učitelka problém již v několika generacích dětí. *„Dbáme hlavně na to, aby ty děti měly uvolněnej pohyb tý ruky, aby teda seděly rovně. Setkáváme se často s dětmi, co vůbec neví, jak se tužka drží, a o stříhání ani nemluvě. Jednou mi dítě psalo a kreslilo oběma rukama, já už si přesně nepamatuju, jak tu tužku drželo, ale bylo to šílený.“* Proto se snaží vždy přijít na způsob, jak dítěti úkol zjednodušit a zábavnou formou mu vysvětlit, proč a jak by se měla správně držet tužka či jiné psací náčiní. To platí i pro správné sezení u stolu při psaní, ale i u jiných činností. Při rozhovoru jsem měla možnost pozorovat perfektní orientaci učitelky ve svých materiálech, jelikož hned věděla, kam sáhnout pro inspiraci, nebo jaký pracovní list vytáhnout. Byla velmi impulzivní a nadšená, že se může o své poznatky podělit s někým dalším, a chtěla přispět tím nejlepším do mé bakalářské práce. Tento přístup na mě udělal velmi dobrý dojem, proto jsem si hned k tomuto rozhovoru napsala kladnou poznámku do mého záznamového sešitu.

Rozhovor Venkov 2. Další velmi inspirativní setkání proběhlo s paní učitelkou na malé obecní mateřské škole. Praxe v oboru učitelky činí dvacet let. Ve třídě se vyskytuje jednadvacet dětí. Učitelka pracuje na přípravě na základní školu se sedmi dětmi. Ve třídě mají děti možnost

každý den kreslit na velké formáty papíru. Jeden velký papír mají připevněný na dveřích, aby děti mohly malovat ve stoje a lépe uvolnily ruku. Další papír mají po celé ploše stolu. *„Používáme velké formáty papíru, které přilepujeme na dveře, aby mohly děti malovat ve stoje, aby uvolňovaly ten ramenní kloub. Velké formáty papíru používáme na stole, ale také ve stoje, aby se uvolnily. Kreslíme s nimi taky na větší formáty i na zemi, kdy klečí a tím se zase lépe uvolní. Přece jen když to dítě sedí u papíru A4, tak tu ruku neuvolní a nemá možnost té volnosti. Takže používáme tyhle velké formáty.“* Učitelka má v oblibě pracovní listy, které se jmenují „Jedním tahem“. Cvičení z těchto sešitů používá na zmíněné velké formáty papíru, aby si děti mohly samy obtahovat obrázek během ranních volných hrách. Grafomotorické cvičení realizují i v exteriéru mateřské školy, a to na velké magnetické tabuli, na kterou malují křídami. Co mají však děti velmi v oblibě, je malování na tabuli štětcem a vodou, voda se z tabule vypaří a děti mohou malovat stále dokola. *„Co mají ale hodně oblíbené, tak je magnetická tabule. Děti si malují křídama, ale co je baví hrozně moc, je, že si vezmou kyblík s vodou a štětce a malují vodou. Takže když je teplo, tak jim to zmizí a mohou malovat vesele dál. A hlavně je to i spojený s fyzikálním pokusem o vypařování vody.“* Využívají také písek, který zahradí hráběmi. V létě malují s dětmi do písku a v zimě písek nahrazují sněhem. Každý den se paní učitelka snaží, aby s dětmi procvičila nějakou grafomotorickou aktivitu. Nejprve dbá na procvičení rukou a prstů. Učitelka vše hned prezentovala na názorné ukázce a nastínila mi několik příkladů básniček pro rozhýbání prstů. Z tohoto sezení jsem měla opět pocit plné připravenosti a variability. Učitelka měla skvělou zásobu

básniček, říkanek a souborů listů na záměrné procvičování a přípravu na nástup do základní školy.

Rozhovor Venkov 3. Poslední rozhovor mi poskytla paní učitelka se čtyřletou pedagogickou praxí. Má třídu předškolních dětí, kde všechny děti čeká nástup do první třídy. Děti je celkem šestadvacet. Paní učitelka má v oblibě Šimonovy pracovní listy, se kterými pracuje každý den a nabízí je dětem i během volné hry. *„Pracovní sešity máme a různé pracovní listy grafomotorický. Máme to spojené s logopedií, ať jsou to Šimonovy listy a všechno možný. Prolíná se to celým dnem. Ráno, když si kreslí, tak je opravujeme, pořád, když něco děláme, mně přijde furt. Procvičujem ručičky, když se cvičí, než se jde něco dělat. A při řízených činnostech máme připravené cílené aktivity a procvičujeme ty ručičky.“* Ve třídě mají velkou tabuli, na kterou si mohou děti kreslit křídami. Každý den zahrnují do programu cvičení na uvolnění svalů ruky a pomocí říkanek a básniček malují do vzduchu, poté na velký formát papíru a následně na malý formát. Učitelka dbá při každé příležitosti na správnou hygienu psaní. Kontroluje dětem posed u stolu a opravuje držení tužky. Ve třídě mají na nástěnce vystavenou poučku s obrázkem, když děti zapomenou, aby si připomněly, jak se správně tužka drží. Dětem učitelka nabízí trojhranné pastelky pro lepší úchop. Před každým kreslením společně procvičují prsty. *„Mám tady na to básničky, jak se má držet tužka. Máme trojhranky, trojhranný tužky. A pro držení tužky máme panenku/tužku, která leží v postýlce.“* Učitelka využívá veškerých příležitostí a má vždy po ruce zásobníky na aktivity a básničky, které se vztahují k tématu nebo dané situaci.

8 VÝSLEDKY

V. O. č. 1. Jaké metody a formy jsou používány k rozvoji grafomotorických dovedností? Všech deset dotazovaných učitelů se shodlo na důležitosti pohybových cvičení a her, které rozvíjejí především hrubou motoriku, jež je důležitá pro správný rozvoj grafomotoriky. Jak zmiňují Jucovičová a Žáčková (2014), „*kvalita hrubé motoriky většinou předurčuje úroveň jemné motoriky*“. Dále pak šest respondentů rozvíjí cíleně při ranním cvičení každý den jemnou motoriku pomocí prstových her, často spojených s říkankou. Zbylí čtyři učitelé tyto aktivity zařazují také, avšak jen tehdy, když je čeká kreslení nebo jiná činnost vyžadující drobné pohyby ruky, jako například modelování z hlíny. Tři učitelé se ještě při ranním cvičení zaměřují na správné dýchání a soustředění jako průpravu pro správné zvládnutí grafomotorických činností. Hračky a materiály pro rozvoj jemné motoriky, jako jsou puzzle, malé dřevěné stavebnice, korálky a nejrůznější tak zvané skládačky, jsou nabízené pro volnou hru v každé třídě, ve které jsem realizovala rozhovor. Každý den se učitelé snaží pracovat s dítětem individuálně a zmíněné hračky nabízet co nejčastěji. Celkem sedm tříd má k dispozici při volné hře velký formát papíru, na který mohou děti kdykoli kreslit či malovat a který je připevněn na zdi tak, aby si děti co nejlépe uvolnily ruku. V ostatních třídách jsou velké formáty papíru k dispozici jen výjimečně při řízené činnosti. Ve třech třídách však tento nedostatek mají kompenzovaný nástěnnými tabulemi, na které děti mohou také při volné hře kreslit a malovat. Jedna třída má k dispozici jak velké formáty papíru na zdi, tak i tabuli na kreslení křídami. V těchto zmíněných aspektech nebyl zaznamenán žádný výraznější rozdíl mezi školkami sídlících ve městě nebo na venkově. Zajímavé bylo zjištění,

že všichni učitelé ze školek ve městě popisovali zavedený Klub předškoláků, který pracuje s dětmi před nástupem do školy a na který děti docházejí každý den po poledním odpočinku. Pracovní grafomotorické listy jsou realizovány v šesti městských školách i mimo zmíněný Klub předškoláků, ve zbylé městské třídě nechává učitelka prostor k realizaci v Klubu předškoláků, který probíhá každý den. Ve školkách na venkově zmínka o Klubu předškoláků nebyla, avšak pracovní grafomotorické listy se používají ve všech třech mateřských školách. Myslím si ale, že tento stav je zapříčiněn tím, že školky na venkově mají zpravidla méně tříd a méně dětí ve třídách než školky ve městech. Ve školkách se sídlem na venkově tuto přípravu předškolních dětí zvládají na svých třídách a nemusí se děti spojovat s jinými třídami, jako tomu bývá ve školkách městských, ve kterých jsem měla možnost dělat rozhovory. Celkově bych shrnula, že učitelé jsou v této oblasti velmi dobře připraveni a snaží se dětem nabídnout to nejlepší, co jim dovolí prostory tříd a materiální vybavení. Při výzkumu a zaznamenávání dat jsem nezaregistrovala žádný velký nedostatek v přípravě předškolního dítěte na psaní.

V. O. č. 2. Jak často je zahrnována příprava dítěte na prvopočáteční psaní do denního programu? Touto otázkou se mi potvrdila skvělá připravenost učitelů a jejich zkušenosti a přehled v oboru. Při rozhovorech každý z učitelů odbíhal pro nejrůznější materiály, aby předložil názornou ukázkou aktivit a činností. Každý z učitelů se snaží tyto aktivity a činnosti na rozvoj grafomotoriky zařazovat každý den, jak při řízené činnosti, volné hře, tak i při pobytu venku. Při čekání na oběd nebo při oblékání se osvědčily prstové hry nebo říkadla s pohybem.

V. O. č. 3. Mají mateřské školy vytyčen cíl týkající se grafomotorických dovedností ve školním vzdělávacím programu a třídních vzdělávacích programech? Všichni dotazovaní učitelé mi školní vzdělávací program popisovali velmi obecně a žádná z mateřských škol nemá vytyčený cíl, který by se zaměřoval na přípravu na psaní. Vše je formulováno tak, co by dítě mělo zvládnout a s čím by se mělo setkat. Týká se to práce s výtvarnými pomůckami, jako je například tužka, štětec nebo nůžky, a také nejrůznějšími materiály, jako je například textil, papír, modelovací hmota. Všechny školky ve městě, tedy 7 tříd, mají třídní vzdělávací program zpracovaný také na obecné rovině a konkrétní cíle, kterých chce učitel dosáhnout, pak zpracovávají ve svých týdenních či čtrnáctidenních plánech. Oproti tomu školky na venkově mají třídní vzdělávací plán zpracovaný detailněji. Mají napsáno v jednotlivých obdobích, co by mělo dítě zvládnout a čeho by mělo dosáhnout, a postupně jsou kladeny cíle k připravenosti na vstup do základní školy. V týdenních přípravách se naplňují dané cíle nejrůznějšími aktivitami, aby byly cíle splněny.

V. O. č. 4. Jsou v mateřských školách využívány programy na podporu grafomotorických dovedností? Poslední otázka vedla k opravdu zajímavému zjištění. Pouze tři dotazovaní učitelé ví, že takové programy existují. Z těchto tří učitelů jen dvě učitelky absolvovaly školení v programu Maxík a tento program hojně využívají při práci s dětmi každý den. Další dva učitelé zmiňují, že u nich na škole probíhal kurz pro předškoláky pořádaný Domovem dětí a mládeže, ale nejednalo se o žádný ze zmíněných programů. Ostatní učitelé ze škol ve městě i na venkově o těchto programech neslyšeli a zatím se ani neseťkali

s dítětem, které by nějaký program navštěvovalo. O tom, že sami mohou školení realizovat a některý z programů využívat ve své praxi, vůbec nevěděli a byli překvapeni. Myslím si, že je to škoda. Například program Maxík je opravdu zajímavý a vhodný pro práci s dětmi v mateřské škole.

Na základě vypracovaných rozhovorů a výsledků lze říci, že příprava dítěte v předškolním věku na první psaní se žádným výraznějším způsobem neliší ve školkách ve městě a na venkově. Žádná ze zmiňovaných mateřských škol nemá pevně daný konkretizovaný cíl zaměřený na grafomotoriku a přípravu na psaní ve svém školním vzdělávacím programu. Učitelé ve svých třídních vzdělávacích plánech se drží spíše obecnější roviny, v tomto kontextu přípravy dítěte na psaní, a v třídních přípravách si vytyčují cíle dle aktuálních potřeb a zdatnosti dětí. Nejrůznější aktivity a činnosti se mezi učiteli výrazněji nelišily. Každý z učitelů se snaží vytěžit ze svých možností a materiálního opatření ve třídě co nejvíce a to nejlepší, co je možné. Každý z dotazovaných učitelů se snaží věnovat se každému dítěti individuálně a věnovat péči těm, kterým dělá obtíže zvládnout danou přípravu na počáteční psaní.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývala tématem připravenosti předškolního dítěte na prvopočáteční psaní. Hlavním cílem bylo zjistit, zda a jakým způsobem jsou děti v mateřské škole před nástupem na základní školu připravovány na prvopočáteční psaní. Jaké metody a formy jsou používány pro správný rozvoj grafomotorických dovedností a zda je na toto téma ve zkoumaných mateřských školách vytvořen cíl ve školních a třídních vzdělávacích programech.

Teoretická část obsahovala popis vývoje dítěte v předškolním věku. Zásadním tématem teoretické části práce je samotná příprava na psaní a co vše je potřeba k dobrému zvládnutí této činnosti. V návaznosti na to byla zmíněna školní zralost a připravenost, co vše by dítě mělo zvládat před nástupem na základní školu a jak vypadá jeho rozvoj v oblasti fyzické, psychické a sociální zralosti. Dále byl popsán samotný nástup na základní školu a s ním související případný odklad školní docházky anebo předčasný nástup do základní školy. V neposlední řadě byly zmíněny nejrůznější podpůrné grafomotorické programy, které pomáhají dětem zvládnout obtíže spjaté s grafomotorickými dovednostmi.

Pro praktickou část bylo zvoleno kvalitativní šetření ve formě strukturovaného rozhovoru. Celkem bylo osloveno deset učitelů z různých mateřských škol. Sedm mateřských škol se sídlem ve městech a tři mateřské školy sídlící na venkově. Rozhovory byly realizovány ve třídách učitelů, takže jsem měla možnost pozorovat nejrůznější vystavené materiály a pomůcky. Učitelé měli možnost nahlédnout do svých materiálů a tím mi sdělit více informací, jak s dětmi v tomto směru pracují.

Rozhovory probíhaly ve velice přátelské atmosféře a všichni dotazovaní učitelé byli velice ochotní.

Z výsledků kvalitativního výzkumu je patrné, že příprava dětí ve zkoumaných mateřských školách ve městech i na venkově je velmi kvalitní a všestranná. Nezaznamenala jsem žádné výrazné odlišnosti mezi učiteli a byla jsem mile překvapena, jak skvěle se dětem věnují. Učitelé se v každé třídě snaží o individuální přístup k dětem. Improvizace jim není cizí a z nastalých i neobvyklých situací během školního dne se snaží vytěžit co nejvíce, přičemž se snaží dítě stimulovat ve všech aspektech rozvoje. Při realizaci rozhovorů jsem měla možnost navštívit třídy, ve kterých učitelé učí, a mohla jsem sledovat, že každý učitel má nespočet materiálů po ruce a ví, kam sáhnout, kde hledat inspiraci k práci s dětmi. I přesto, že každý učitel měl rozdílné materiální zázemí ve třídě, všichni učitelé byli velmi kreativní v tom, jak si nejrůznější vybavení buď vyrobili sami, nebo použili jiný způsob procvičování dané věci.

Tato práce pro mě byla obrovskou inspirací a obohatila mě o mnoho skvělých poznatků, které hojně využiji při své praxi učitelky v mateřské škole. Setkání s jednotlivými učiteli bylo velmi podnětné a leckdy mě překvapilo, co vše se dá vymyslet a s čím vším se dá pracovat.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ALLEN, K. Eileen a Lynn R. MAROTZ. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. Vyd. 2. Přeložil Petra VLČKOVÁ. Praha: Portál, 2002. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7367-055-0.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Školní zralost: co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. Brno: Computer Press, 2011. Moderní metodika pro rodiče a učitele. ISBN 978-80-251-2569-4.

DOLEŽALOVÁ, Jana. *Rozvoj grafomotoriky v projektech*. Vydání druhé. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1146-4.

DVOŘÁKOVÁ, Hana. *Rozvíjíme tělesnou zdatnost dětí: dítě a jeho tělo*. Praha: Raabe, c2014. Rozvíjíme dítě v jednotlivých oblastech předškolního vzdělávání. ISBN 978-80-7496-162-5.

HEALEY, Jane M. *Leváci a jejich výchova*. Vyd. 2. Přeložil Jiří PAPOUŠEK. Praha: Portál, 2015. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-262-0855-6.

HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-549-3.

JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Je naše dítě zralé na vstup do školy?*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4750-7.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LOOSE, Antje C. a Nicole PIEKERT, DIENER, Gudrun, ed. *Grafomotorika pro děti předškolního věku: cvičení pro děti ve věku od 4 do 8 let*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-540-7.

MCBRIDE, Rob. *Úvod do kvalitativního výzkumu: průvodce pro učitele*. Liberec: Technická univerzita, Fakulta pedagogická, 1995. ISBN 80-7083-183-9.

MLČÁKOVÁ, Renata. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2630-4.

OTEVŘELOVÁ, Hana. *Školní zralost a připravenost*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1092-4.

SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0095-8.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠVINGALOVÁ, Dana. *Kapitoly z vývojové psychologie pro učitelství mateřských škol*. Liberec: Technická univerzita, 2003. Studijní texty pro distanční studium.

TYMICHOVÁ, Hana. *Nauč mě číst a psát*. 3. vyd. Ilustroval Bohumil MAXA. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1994. Edice speciální pedagogiky. ISBN 80-04-26186-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VODIČKA, Ivo. *Nechte leváky drápat: metodika levorukého psaní, kreslení a malování*. Vydání druhé. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0992-8.

ZELINKOVÁ, Olga, Metoda dobrého startu – jedna z možností rozvíjení psychomotoriky. *Pedagogika*. Praha: Pedagogický ústav Jana Amose Komenského, AV ČR, 2000, 2, 153-162. ISSN 0031-3815.

SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

MŠMT, *Informace o povinném předškolním vzdělávání* [online]. MŠMT: © 2013 – 2018 [cit. 8.3.2018]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/informace-o-povinnem-predskolnim-vzdelavani>

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. 1. vydání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2018, 50 s. [cit. 20.3.2018]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-vseobecne-vzdelavani>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Ukázka otázek k rozhovorům

Příloha 1: Ukázka otázek k rozhovorům

1. Jaké metody a formy používáte k rozvoji grafomotoriky?
2. Používáte prstová cvičení a s nimi spojené říkanky?
3. Jaké další osvědčené přístupy využíváte k rozvoji dítěte?
4. Jak často zahrnujete přípravu na psaní při ranním kruhu, řízené činnosti nebo během celého dne?
5. Máte vytyčené cíle pro přípravu na psaní ve školním vzdělávacím programu a třídním vzdělávacím programu?
6. Jakým způsobem máte tyto cíle zmíněny ve vzdělávacích programech - velmi obecně nebo jde o větší cíl školy?
7. Používáte cílené programy pro rozvoj grafomotorických dovedností, jako jsou například Maxík, Metoda „Dobrého startu“, Kuprev, Kumot, Hypo, Metoda instrumentálního obohacení R. Feuersteina, Celostní program vývoje MUDr. Kleplové či Grafomotorický program a program ergonomie psaní?
8. Setkali jste se někdy s takovými podpůrnými programy?